

Diagnostické domény u žáků se speciálními vzdělávacími potřebami

PhDr. Ivana Márová, Ph.D.

World health organization – WHO

Světová zdravotnická organizace

- Specializovaná organizace Organizace spojených národů (OSN)
- Založena 7. dubna 1948 v Ženevě – v současnosti Světový den zdraví
- Úkolem WHO je „dosažení nejvyšší možné úrovně zdraví u všech lidí“
- Hlavní činnosti zahrnují prevenci a intervenci v oblasti závažných infekčních onemocnění (SARS, malárie, ebola, apod.) a dále také podpora a zvyšování zdraví populace (například formou veřejných kampaní s cílem zvýšení konzumace zeleniny, či snížení počtu kuřáků)
- Tvorba koncepčních rámců klasifikací k aplikaci pro různá zdravotní hlediska

WHO Family of international classifications

- Soubor klasifikací určující rámec pro porovnávání informací týkající se zdraví a situací se zdravím souvisejících
- Klasifikační rámce slouží k analýze a interpretaci dat týkajících se celkové situace osob s disabilitou na úrovni teritoriální, národní i mezinárodní
- Cíle WHO FIC
 - Zvyšování „zdraví“ skrze poskytování komplexních informací pro zodpovědné rozhodování na všech úrovních
 - Poskytnutí koncepčních rámců informačních domén ve vztahu ke zdraví
 - Poskytnout vhodnou selekci klasifikací pro široké využití
 - Ustanovit jednotný jazyk („terminologii“) ke zlepšení komunikace
 - Umožnit výzkum, sběr dat v oblasti zdraví a jejich srovnání

Terminologie WHO 2019

Health - Zdraví

Health is a state of complete physical, mental and social well-being and not merely the absence of disease or infirmity

Zdraví je stav kompletní fyzické, mentální a sociální pohody a ne pouze nepřítomnost nemoci nebo „postižení“

Infirmity = fyzická slabost nebo defekt

Disabilities – Zdravotní postižení

- Zastřešující termín pro postižení (Impairments), omezení aktivity a participace
- **Nejedná se vyjádření zdravotního problémů**
- Disability = komplexní fenomén odrážející interakci mezi aspekty lidského těla a společností, v níž žije. K překonání obtíží je třeba intervence k odstranění bariér sociálních a bariér prostředí.
- Jedinci se zdravotním postižením mají stejné zdravotní potřeby (health needs) jako osoby bez postižení. Mohou však zažívat zásadnější obtíže nejen z důvodu chudoby či sociálního vyloučení, ale také z důvodu sekundárních vlivů postižení, jako jsou například záněty močového měchýře nebo proleženiny.
- Výzkumy potvrzují, že osoby se zdravotním postižením čelí bariérám v přístupu ke zdravotní a rehabilitační péči

Systém WHO FIC

Výchozí klasifikace

- Poskytují rámec tzv. zdravotní terminologie („*health terminology*“) zahrnující základní koncepty zdraví a zdravotní péče
- *Health terminology* = zastřešující termín pro „slova“ využívaná k popisu zdraví. Slova, jež by měla v přirozeném jazyce širší význam nabývají význam specifický v kontextu této terminologie

Příbuzné klasifikace

- Jsou součástí WHO FIC k popsání důležitých aspektů zdraví a systému zdravotní péče, které nepokrývají výchozí nebo odvozené klasifikace.
- Jsou spojeny s výsledky dalších činností WHO v jiných oblastech nebo vytvořeny jinými organizacemi (ICPC)

Odvozené klasifikace

- Obsahově vycházejí z jedné či více Výchozích klasifikací
- Poskytují detailní doplňující informace nad rámec informací poskytnutých v klasifikacích výchozích
- Obvykle určeny k použití na úrovni národní a mezinárodní

ICF – MKF 2001

ICF – CY 2007

Co je to ICF (MKF) ?

- Mezinárodní klasifikace spadající do rodiny dokumentů WHO FIC
- Na úrovni referenčních klasifikací = referenční/ výchozí rámec
- Na úrovni odvozených klasifikací = specifický rámec pro diagnostiku funkčnosti a dalších aspektů u dětí a mladistvých (ICF – CY)
- Mezinárodní klasifikace funkčních schopností, disability a zdraví – International Classification of Functioning, Disability and Health

- Cílem klasifikace je poskytnout jednotný, standardizovaný jazyk a rámec pro popis zdraví a stavů, které se zdravím souvisí.
- Zahrnuje revizi Mezinárodní klasifikace poruch, disabilit a handicapů (ICIDH, 1980), z níž pochází původní terminologie Impairment – Disability - Handicap

Vztah mezi MKN A MKF

Postup využití klasifikací:

- Zdravotní problémy jsou nejdříve klasifikovány v MKN-10 (Mezinárodní klasifikace nemocí 10. revize), která poskytuje etiologický rámec
- Funkční schopnosti a disability spojené se zdravotními problémy jsou klasifikovány v MKF.

TEDY

- MKN poskytuje „diagnózy“ nemocí, vad nebo jiných zdravotních problémů a doplňující informace o funkční schopnosti pak MKF

Terminologie soudobá dle ICF 2001/2007

Doména

- **Doména (?)**
- Praktické a smysluplné označení, které se vztahuje k fyziologickým funkcím, anatomickým strukturám, úkolům nebo oblastem života
- Domény MKF mohou být chápány jako *zdravotní domény* a *ke zdraví vztahující se domény*.
- Domény jsou popsány z hlediska těla, individua a společenských perspektiv ve dvou základních seznamech:

- Tělesné funkce a struktury
- Aktivity a participace
- Tyto termíny NAHRAZUJÍ dříve používané termíny: porucha (impairment), disabilita (disability) a handicap a rozsah jejich pojetí

Co zahrnují domény? Zdravotní doména vs. ke zdraví se vztahující doména

Zdravotní domény

- Zrak
- Sluch
- Chůzi
- Učení
- Pamatování
- Aj.

Ke zdraví se vztahující domény

- Transport
- Výuka
- Sociální interakce
- Aj.

Trocha informací o MKF

Cíle MKF

- Poskytnou vědecké báze k **pochopení a studii zdraví** a stavům k němu se vztahujícím
- Zavést **společný jazyk** při popisování zdraví a ke zdrav se vztahujících stavů za účelem zlepšení komunikace mezi různými uživateli (vědci, zdravotníky, politiky, veřejností)
- Umožnit **srovnání dat** mezi zeměmi, disciplínami zdravotní péče, službami a časem
- Poskytnout **systematické kódovací schéma** pro systémy zdravotnických informací
- Trocha informací o MKF – K DOPLNĚNÍ

Aplikace MKF

- **Statistická pomůcka** – shromažďování a zaznamenávání dat
- **Výzkumná pomůcka** – měření výstupů kvality života nebo faktorů prostředí
- **Klinická pomůcka** – pro posudkové potřeby, srovnání léčebných postů, pracovní posuzování, vyhodnocování rehabilitace
- **Pomůcka sociální politiky** – plánování sociálního zabezpečení, kompenzačních systémů a politických záměrů
- **Pomůcka při výchově** – při vytváření osnov a zvyšování znalostí a podnikání v sociální aktivitě

DEFINICE¹¹

V souvislosti se zdravím:

Tělesné funkce jsou fyziologické funkce tělesných systémů (včetně funkcí psychických).

Tělesné struktury jsou anatomické části těla jako orgány, končetiny a jejich součásti.

Poruchy jsou problémy tělesných funkcí nebo struktur, jako je signifikantní odchylka nebo ztráta.

Aktivita je provádění úkolu (úkonu) nebo činu člověkem.

Participace je zapojení do životní situace.

Aktivita a její limity jsou obtíže, které člověk může mít při provádění aktivit.

Participace a její omezení jsou problémy, které člověk může prožívat při zapojení do životních situací.

Faktory prostředí vytvářejí fyzické a sociální faktory a postoje lidí, kde lidé žijí a uskutečňují své životy.

Charakteristika MKF – šíře MKF

- MKF poskytuje popis situací z pohledu lidské funkční schopnosti a jejich omezení a slouží jako rámec pro organizování těchto informací.
- Informace jsou strukturovány ve dvou částech: 1.část pojednává o funkční schopnosti a disabilitě, 2. část o spolupůsobících faktorech.
 - **Komponenty funkční schopnosti a disability (A)**
 - Komponenta těla = klasifikace funkční schopnosti tělesných systémů a tělesných struktur
 - Komponenty aktivity a participace = pokrývají plný rozsah domén funkční schopnosti jak individua, tak společnosti
 - **Komponenty spolupůsobících faktorů (B)**
 - Faktory prostředí – vliv na všechny složky funkční schopnosti a disability
 - Osobní faktory – jsou součástí spolupůsobících faktorů, ale jejich klasifikaci MKF neobsahuje (příliš široký pojem)

Komponenty funkční schopnosti a disability

Může být využita:

- K určení problému – poruchy, limitu aktivity nebo restrikce participace = Zahrnuté pod pojem **Disability**
- K popisu neutrálních aspektů zdraví a ke zdraví se vztahujících stavů = Zahrnuté pod termín **Funkční schopnost**
- Komponenta je popsána/interpretována **4 samostatnými** (ale propojenými) **konstrukcemi** (jejich účinnost je popisována kvalifikátory).
- **Tělesné funkce a struktury** jsou interpretovány *pomocí změn ve fyziologických systémech nebo anatomických strukturách*
- **Komponenty aktivity a participace** jsou interpretovány pomocí *kapacity a výkonu*
- Komponenty spolupůsobících faktorů

Faktory prostředí

- Popsány jako základní komponenta klasifikace (na rozdíl od faktorů osobních)
- Faktory prostředí vstupují DO VŠECH komponent funkční schopnosti a disability
- Faktory prostředí jsou:
 - Facilitující (usnadňující)
 - Omezující (Bariérové)
 - Faktory prostředí mají vliv na fyzické a sociální prostředí a na společenské postoje
- Každá komponenta může být vyjádřena z pozitivního nebo negativního hlediska
- **Komponenta** se skládá z **domén, domény** z kategorií, které jsou jednotkami této klasifikace

Detailněji ke komponentům Komponenty funkční schopnosti a disability

Tělesné funkce, struktury a poruchy

Poruchy = problémy tělesných funkcí nebo struktur, jako je signifikantní odchylka nebo ztráta

- Tělo je lidský organismus jako celek, zahrnuje proto i mentální (psychické funkce) – proto jsou tyto zahrnuty pod tělesné funkce.
- Poruchy = anomálie, defekty, ztráta nebo signifikantní odchylka v tělesných strukturách
- Poruchy mohou být dočasné i trvalé; progresivní nebo regresivní nebo statické; občasné nebo nepřetržité
- Existuje-li porucha, je to dysfunkce v tělesných funkcích nebo strukturách, ale může se vztahovat k různým chorobám, vadám nebo fyziologickým stavům
- Porucha je ve srovnání s vadami a nemocí **obsažnější** = např. ztráta končetiny je porucha struktury těla, ale nikoliv vada nebo nemoc

Komponenty Aktivity a Participace

Aktivita snižená (limitovaná) = obtíže, které člověk má při provádění aktivity.

Participace omezená (restringovaná) = problémy, které může člověk prožívat při zapojení do životních situací

- Komponenty mohou být použity k popisu aktivity, participace nebo obojího
- Kvantifikátorem je kapacita a výkon:
 - **Výkon** popisuje, co a jak člověk dělá ve svém běžném prostředí – „zapojení do životní situace“; „prožívání zkušenosti“ – spjata s faktory prostředí
 - **Kapacita** popisuje schopnost člověka provádět úkon nebo činnost.
 - **Snižování (limit) nebo omezení (restrikce)** jsou posuzovány proti obecně přijatým společenským standardům

Detailněji ke komponentům Spolupůsobící faktory

- Představují ucelené pozadí života člověka
- **Faktory prostředí** tvoří fyzické, sociální a postojové prostředí
 - Jedná se o externí faktory, které mohou mít negativní nebo pozitivní vliv na individuální způsob provádění činností jako člena společnosti, na jeho kapacitu nebo funkce těla, nebo struktury daného člověka.
- Faktory prostředí mají **dvě úrovně**:
 - **Jedinec** – ve svém bezprostředním prostředí jako je dům, škola nebo zaměstnání. Obsahuje tedy fyzikální a materiálové prvky, ale kontakt s ostatními lidmi (rodinou, vrstevníky, apod.)
 - **Společnost** – formální a neformální společenské struktury – organizace a služby, které se vztahují k pracovnímu prostředí, aktivitám komunit, státním úředníkům, komunikaci a transportním službám, zákonům, nařízením a postojům.

Faktory prostředí spolupůsobí s komponentami tělesných funkcí a strukturami a aktivitami a participací.

Osobní faktory

- Vlastnosti individua (pohlaví, rasa, věk, ostatní zdravotní problémy, odolnost, životní styl, zvyky, výchova, způsob chování, vzdělání, povolání, apod.) Nejsou v MKF klasifikovány

Tab.1

	Část 1: Funkční schopnost a disabilita		Část 2: Spolupůsobící faktory	
Komponenty	Tělesné funkce a struktury	Aktivity a participace	Faktory prostředí	Osobní faktory
Domény	Tělesné funkce Tělesné struktury	Oblasti života	Vnější vlivy na funkční schopnosti a disability	Vnitřní vlivy na funkční schopnosti a disabilita
Konstrukce	Změny v tělesných funkcích (fyziologické) Změny v tělesných strukturách (anatomické)	Kapacita Výkony ve standardním prostředí Výkony v běžném prostředí	Facilitující nebo omezující vliv fyzických, sociálních a postojových faktorů v daném prostředí	Význam osobnostních vlastností
Pozitivní hledisko	Funkční a strukturální integrita	Aktivity a participace	Facilitátory	Nelze aplikovat
	Funkční schopnosti			
Negativní hledisko	Porucha	Snížená aktivita Omezená participace	Bariéry/překážky	Nelze aplikovat
	Disabilita			

Kvantifikace obtíží v rámci mkf Model funkční schopnosti a disability

- Model MKF může být použit k **mapování situace** jedince z více perspektiv
- **Funkční schopnost jedince** je tvořena na základě **interakce/ komplexu vztahů mezi zdravotními problémy a spolupůsobícími faktory** /tj. faktory prostředí a osobními faktory.
- Jde o dynamickou interakci
- Spolupůsobící faktory na zdravotní problémy a determinují stupeň a rozsah jeho výkonu
- Model funkční schopnosti a disability

Schéma 1

